

References

1. Arnkheim R. Vyzualnoe myshlenye / R. Arnkheim // Obshchaia psykholohyia : teksty : v 3 t. / red. V. V. Petukhov ; red.-sost. : Yu. B. Dormashev, S. A. Kapustyn. – yzd. 2-e, yspr. y dop. – M. : UMK «Psykholohyia» 2001.
2. Vozrastnye y undyvudualnye osobennosty obraznogo myshleniya uchashchykh / pod red. Y. S. Yakymanskoi. – M. : Pedahohyka, 1989. – 224 s.
3. Vallon A. Psykhycheskoe razvytye rebenka. Per. s frants. / A. Vallon. – SPb. : Pyter. – 2001.
4. Vyhotskiy L. S. O psykholohycheskykh systemakh / L. S. Vyhotskiy // Sobraniye sochineniy. – M., 1982. – T. 1. – S. 109–131.
5. Ytelson L. B. Lektsyy po sovremennym problemam psykholohyy obucheniya / L. B. Ytelson [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : https://yadi.sk/d/GhNTZv_rWjBE2
6. Matiushkyn A. M. Problemnye sytuatsyy v myshlenyy u obuchenyu / A. M. Matiushkyn. – Dyrektmedya Pablyshynh, 2008. – 392 s.
7. Menchynskaia N. A. Problemy ucheniya y umstvennogo razvytiya shkolnykov / N. A. Menchynskaia. – M. : MPSY, Voronezh : Modak, 2004. – 512 s.
8. Pyazhe Zh. Psykholohyia yntellekta / Zh. Pyazhe – SPb. : Pyter, 2003. – 192 s.
9. Rubynshtein S. L. Problemy obshchei psykholohyy. T. 1. / S. L. Rubynshtein. – M., 1989. – 280 s.
10. Symonenko S. M. Psykholohiia vizualnogo myslennia: stratehialno-semantychnyi pidkhid / S. M. Symonenko. – Odesa : PNTs APN Ukrainy, 2005. – 320 s.

O. V. Ivaniuta. INTERCONNECTION OF DIFFERENT KINDS OF THINKING AS THE PSYCHOLOGICAL PROBLEM

The sources on the investigated problem determine the place and the role of visual thinking in the system of cognitive activity. Thus, the different classifications of thinking are analyzed: cognitive development as a triad; the development of thinking, which is considered in the classical psychology; the parallel development of different kinds of thinking, etc. Visual thinking is regarded as the highest level of the development of visual forms of mental activity. The article confirms that one of the most significant indicators of the formed productive thinking is the interaction of visual and verbal and logical components at a high level of development of each of them.

Key words: *thinking, visual and active thinking, figurative thinking, visual and figurative thinking, verbal and logical thinking, productive thinking, visual thinking, creativity, update of images.*

УДК 159.922.7

Л. В. КЛОЧЕК

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

У статті презентуються основні положення програми оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії, метою якої є актуалізація у вчителів цінності соціальної справедливості та її розвиток до статусу доміантної особистісної та професійної цінності, яка визначає вектор моральної, соціально справедливої поведінки вчителя. Формулюються принципи, за якими має проводитися розвивальна робота з учителями, визначаються загальні та конкретні завдання. Обґрунтовується структура програми, змістове наповнення її блоків (інформаційного, самопізнання, тренувального). Розглядаються засоби розвитку соціальної справедливості особистості педагога, застосування яких спрямоване на досягнення позитивних змін у її складових.

Ключові слова: *соціальна справедливість, засоби розвитку соціальної справедливості, психологічний практикум, міні-лекції.*

В статті представлені основні положення програми оптимізації розвитку соціальної справедливості в педагогічному взаємодії, метою якої є актуалізація у педагогів цінності соціальної справедливості та її розвиток до статусу домінуючої особистісної та професійної цінності, яка визначає вектор морального, соціально справедливого поведіння вчителя. Формулюються принципи, за якими повинна проводитися розвиваюча робота з учителями, визначаються загальні та конкретні завдання. Обґрунтовується структура програми, змістовне наповнення її блоків (інформаційного, самопізнання, тренувального). Розглядаються засоби розвитку соціальної справедливості особистості педагога, застосування яких спрямовано на досягнення позитивних змін в її складових.

Ключові слова: соціальна справедливість, засоби розвитку соціальної справедливості, психологічний практикум, міні-лекції.

Постановка проблеми. Соціальна справедливість у педагогічній взаємодії досягається перш за все завдяки активізації у цьому процесі особистісної цінності (якості) соціальної справедливості педагогів. Її вияв у діалогічній взаємодії з учнями формує в останніх переконання, що за докладені суб'єктом зусилля при виконанні діяльності неодмінно отримується гідна винагорода, а негативні дії завжди заслуговують на справедливе покарання. Крім того, позиціонування вчителем себе як психологічно рівноправного партнера щодо учнів сприяє утвердженню у їх свідомості ідеї соціальної справедливості як можливості для кожної особистості усвідомити власну самоцінність, що позначається на ціннісному ставленні до інших людей (С. Л. Рубінштейн) і впливає на гармонізацію стосунків учасників соціальних взаємодій (Дж. Роулз). Як показали результати проведеного нами емпіричного дослідження, якістю соціальної справедливості, окремі її сторони представлені в структурі особистості сучасного вчителя. Виявлена динаміка розвитку її складових в сторону збільшення педагогічного досвіду вчителів, що актуалізувало проблему проведення роботи, спрямованої на подальший розвиток у цієї якості як у досвідчених педагогів, так і в тих, хто нещодавно розпочав свою професійну діяльність. Оптимальне забезпечення позитивного результату ми вбачаємо у втіленні спеціальної програми, реалізація якої має сприяти позитивним змінам у розвитку складових соціальної справедливості педагогів, а також розвивати їх навички діалогічного спілкування з учнями, що сприятиме досягненню ціннісно-сміслової рівності між обома учасниками педагогічного процесу, встановленню соціальної справедливості у їх взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча на сьогоднішній день немає досліджень, у яких би пропонувалося вирішення проблеми розвитку у вчителів якості соціальної справедливості, оскільки досліджувана нами тема є новітньою у психологічній науці, варто зупинитися на короткому аналізі програм, які спрямовані на розвиток тих особливостей учителів, що покращують якість їх взаємодії з учнями. Так, І. В. Ульяніч презентувала програму семінару-тренінгу розвитку рефлексивної компетентності вчителів-початківців [9], проведення якого сприяло розвитку особистісної та професійної рефлексії педагогів. Н. О. Чайкіна обґрунтувала технології підвищення адаптованості молодих учителів, у тому числі соціально-психологічної, до змінних умов педагогічної діяльності [10]. У практикумі розвитку кар'єри майбутнього фахівця Н. Ф. Шевченко, М. В. Сурякова пропонувалися вправи, виконання яких учителями позитивно позначалося на їх професійній активності, усвідомленні особистісного сенсу професійного зростання, розвитку ціннісної системи [10].

Формулювання цілей статті. Презентувати основні положення програми оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробка програми здійснювалася з опорою на вихідні наукові положення соціальної справедливості особистості педагога, які були нами обґрунтовані при розробці авторської концептуальної моделі розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії [3]. Очікується, що при її реалізації розвивальна робота з учителями буде проводитися з дотриманням наступних принципів.

1. Створення сприятливих умов для актуалізації особистісної цінності педагогів соціальної справедливості.

2. Формування мотивації справедливої поведінки вчителя завдяки трансформації його особистісної цінності соціальної справедливості у професійну цінність (якість).

3. Активізація особистісної та професійної цінностей соціальної справедливості через їх взаємозв'язок із соціальною цінністю соціальною справедливостю.

4. Організація процесу усвідомлення вчителями власних ціннісно-сміслових позицій щодо соціальної справедливості, які виявляються у діалогічній взаємодії з учнями.

При розробці програми ми виходили з таких *змістових критеріїв*.

1. Актуалізація у свідомості педагогів уявлень і знань про соціальні та моральні норми; соціальних та моральних переконань.

2. Ціннісне ставлення педагогів до учнів (у стосунках з якими досягається ціннісно-сміслова рівність) та ціннісне самоставлення.

3. Моральна мотивація вчителів, що спонукає їх до справедливих, соціально прийнятних дій і вчинків.

Передбачається, що розвиток соціальної справедливості особистості педагогів відбуватиметься на різних рівнях: когнітивному, емоційно-оцінному, поведінковому. Когнітивний рівень відбиває знання педагога про соціальну цінність соціальної справедливості; розуміння особливостей взаємозв'язку соціальної, особистісної та професійної цінностей соціальної справедливості в аксіосфері педагога; усвідомлення власної ціннісно-сміислової позиції щодо соціальної справедливості. На емоційно-оцінному рівні формується ціннісне ставлення до соціальної справедливості, де остання набуває особистісної значущості для вчителів; відбувається оцінка педагогами власних професійних якостей, за своїми особливостями та проявами дотичних до соціальної справедливості; привабливою стає ідея досягнення ціннісно-сміислової рівності у діалогічних взаєминах учителя й учнів. На поведінковому рівні формуються наміри педагогів щодо соціально справедливих вчинків у взаємодії з учнями, їх установки вдаватися до справедливих педагогічних дій, стратегії соціально-справедливої поведінки.

Відповідно зміни в особистості педагога, які мають відбуватися в результаті реалізації програми, торкатимуться складових його соціальної справедливості. Так, в рамках розвитку когнітивно-інформаційної складової поповнюватимуться уявлення та знання педагогів про соціальні та моральні норми педагогічної взаємодії, переглядаються та утверджуються соціальні та моральні переконання. Розвиток емоційно-ціннісної складової соціальної справедливості педагога має відбуватися за рахунок зростання ціннісного ставлення вчителів до себе й до учнів як суб'єктів педагогічної взаємодії та психологічно рівних партнерів, прийняття соціальних норм і моральних імперативів. Щодо розвитку мотиваційно-конативної складової, то він виявлятиметься в удосконаленні навичок учителів робити моральний вибір на основі соціально-нормативної мотивації, здатності здійснювати самоконтроль власних педагогічних проявів і самоуправління у педагогічних взаємодіях.

Для розвитку складових соціальної справедливості педагогів мають бути задіяні психологічні механізми: ціннісна рефлексія, соціальна ідентифікація, ціннісна саморегуляція. Завдяки механізму ціннісної рефлексії запускатиметься процес переосмислення вчителями власних уявлень і знань про соціальну справедливість, переконань у необхідності діяти справедливо у взаємодії з учнями. Дія цього механізму має позначитися на усвідомленні педагогами особистісної значущості для них цінності соціальної справедливості. Активізація механізму соціальної ідентифікації сприятиме тому, що вчителі будуть розвивати свою здатність так уподібнюватися у взаємодії з учнями їх переживанням з приводу різних обставин, що сприятиме виникненню порозуміння у стосунках та досягненню психологічної рівності між обома учасниками навчально-виховного процесу. Завдяки механізму ціннісної саморегуляції запускатиметься процес трансформації особистісної цінності соціальної справедливості педагогів у мотиви їх соціально справедливих дій щодо учнів. Дія механізму має позначитися на необхідності для вчителів у їхніх стосунках з учнями керуватися цінністю соціальною справедливостю і відповідно до її змісту узгоджувати власні й учнів ціннісно-сміслові позиції.

Метою програми оптимізації розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії є актуалізація цінності соціальної справедливості у вчителів з-поміж інших їх особистісних цінностей та розвиток її до масштабів однієї з домінуючих цінностей, яка у подальшому визначатиме вектор моральної, соціально справедливої поведінки вчителя. У відповідності до окресленої мети програми має бути поставлено ряд *загальних та конкретних завдань*. Серед загальних завдань ми виокремлюємо такі: 1) актуалізація у свідомості педагогів цінності соціальної справедливості, яка у площині педагогічної діяльності виявляється у рівному розподілі вчителем винагород і покарань за діяльність учнів, але з урахуванням величини зробленого індивідуального внеску в її виконання; 2) утвердження педагогів в ідеї цінності особистості учня, прийняття його індивідуальних особливостей, когнітивних можливостей, життєвих обставин; 3) формування у вчителів мотивації справедливої поведінки. Конкретні завдання передбачають досягнення наступного: 1) забезпечити засвоєння теоретичних знань педагогів з проблеми соціальної справедливості у педагогічній взаємодії; 2) сприяти розвитку здатності педагогів давати адекватну оцінку проявам учнів, з опорою на об'єктивні критерії; 3) розвивати рефлексивні навички вчителів; 4) спонукати педагогів активно осмислювати, узгоджувати і приймати ціннісно-сміслові позиції учнів та власну; 5) формувати адекватне ставлення до особистості учнів (з опорою на доброзичливість, емпатію, толерантність) та самоставлення (на рівні самоприйняття, самоповаги та конструктивної самокритики); 6) розвивати здатність учителів до діалогічного, на демократичних засадах спілкування; 7) формувати вміння педагогів, через ведення з учнями конструктивної дискусії, змістовно наближувати ціннісно-сміслові позиції учнів і свою щодо справедливості у розподілі між людьми міри винагород і покарань за результати їх діяльності.

Ми вважаємо, що розвиток соціальної справедливості особистості педагогів має здійснюватися із використанням ряду заходів, серед яких найбільш вагомими є: активізація процесів осмислення педагогами і рефлексія ними власних систем цінностей; предметно-практична та пізнавальна діяльність учителів; педагогічне та міжособистісне спілкування. Окремо варто відмітити роль переживання, якому ми надаємо особливого значення. Виходячи з погляду Ф. Є. Василюка на переживання як «специфічну діяльність, особливу роботу з перебудови психологічного світу, спрямовану на встановлення смислової відповідності між свідомістю і буттям» [2], варто спонукати вчителів осмислювати цінність соціальну справедливість та особливості її дотримання у педагогічній взаємодії з точки зору особистісного контексту, що за С. Л. Рубінштейном, є частиною реального та подією внутрішнього життя особистості [7]. Окрім того, у розробці авторської програми ми зважаємо на необхідність вдаватися у розвивальній роботі до таких заходів, які спрямовані на розвиток моральної сфери педагогів у цілому, на адекватність сприймання ними особистості школяра та продуктів його діяльності.

У підборі засобів та методів розвитку соціальної справедливості особистості педагогів ми поділяємо погляди ряду вчених (І.С. Булах, І. С. Кон, П. В. Лушин, С. Д. Максименко, В. О. Семиченко) про те, що особистість як така є динамічним утворенням, в якому її стійкість і мінливість діалектично поєднуються: особистість може бути стійкою саме тому, що вона має здатність змінюватися [1; 4; 5; 6; 8]. Особистість учителя, його ціннісна система, професійні якості, які на певному етапі професійного життя є сформованими і сталими, можуть піддаватися змінюванню, в залежності від ситуацій, зовнішніх впливів чи внутрішніх змін особистості педагога. Кількісні та якісні зміни в структурі соціальної справедливості вчителя, за умови успішного варіанту її розвитку, сприяють оптимальному її прояву у взаємодії з учнями, досягненню взаєморозуміння, емоційного благополуччя обох сторін педагогічного процесу, моральному розвитку вчителя та реалізації можливостей школярів.

Ми вважаємо, що реалізувати мету і завдання програми розвитку соціальної справедливості педагогів можна із застосуванням таких засобів: міні-лекції, психологічний практикум, елементи психологічного тренінгу. Проведення міні-лекцій з учителями передбачає усний виклад матеріалу, який змістовно їх підводить до розуміння і розмежування соціальної, особистісної, професійної цінностей соціальної справедливості. Передбачається, що педагоги будуть розширювати та поглиблювати свої знання про соціальні та моральні норми

педагогічної взаємодії, доповнювати уявлення про них новими значеннями, набувати нових моральних переконань. Оскільки у нашій роботі задіюється категорія освічених людей, з відповідним рівнем інтелектуального розвитку, то матеріал, з яким вони ознайомлюються, відрізняється складністю логічних зв'язків, доказовістю, носить роз'яснювальний і узагальнюючий характер. У викладі тем, які пропонувалися для опанування, прослідковувалися міжпредметні зв'язки психології й педагогіки, етики, філософії, соціології. Використання міні-лекцій як одного із засобів розвитку соціальної справедливості педагогів було доцільним, оскільки на них вчителі отримали інформацію, яка у педагогічних колах, на перший погляд, є непопулярною: на сьогодні більш актуальними є теми оптимізації навчання учнів, готовність до впровадження освітньої реформи, методичного забезпечення освітнього процесу тощо. Отримані (чи розширені) знання про аспекти моральної діяльності вчителя сприяли розширенню смислового простору педагогів, зорієнтовували на проблеми, які стосуються перспектив формування школярів як гідних особистостей, які зі шкільних років засвоїли модель морального ставлення до іншої людини та виробили навички гідного ставлення до своєї особистості.

Психологічний практикум, який нами був виокремлений як ще один засіб розвитку соціальної справедливості педагога, передбачав проведення ряду заходів, спрямованих на самопізнання вчителем своїх особливостей, які сприяють налагодженню соціально справедливих стосунків з учнями. У межах практикуму застосовувалися методики, спрямовані на самопізнання педагогами різних аспектів своєї особистості, психогімнастичні вправи, давалися психологічні поради та рекомендації, що стосувалися удосконалення різних складових соціальної справедливості особистості педагогів та розвитку моральної сфери вчителя в цілому. Застосування елементів психологічного тренінгу сприяло розвитку професійно-значущих та особистісних якостей особистості вчителів, які виявлялися у педагогічній взаємодії з учнями, позначалися на справедливості цього процесу. Виконання вчителями окремих вправ відкривало можливості покращення ними рівня самоусвідомлення своїх професійних і особистісних якостей, які є дотичними чи змістовно поєднаними із соціальною справедливістю. Оскільки за допомогою тренінгу сформувати сутнісні характеристики особистості неможливо (через незначну кількість часу, який відводиться на його проведення), то тренінговим технологіям відводилася своя роль: вони були одним із компонентів розробленої нами комплексної програми розвитку соціальної справедливості особистості педагогів.

Реалізація програми передбачала проведення 10-ти занять з педагогами, по 90 хвилин кожне. Композиційно кожне заняття поділялося на три блоки: 1) інформаційний блок; 2) блок самопізнання; 3) тренувальний блок. У межах інформаційного блоку проводилися міні-лекції на теми, які змістовно відповідали темам занять. На них учителі ознайомлювалися або з новим для себе матеріалом, або актуалізували вже відомі теоретичні дані. Фактично на міні-лекціях у стислому вигляді подавався теоретичний виклад теми чергового заняття. Блок самопізнання переважно зводився до проведення психодіагностичних методик, що досліджували особливості особистості вчителів, які співвідносилися з темами заняття та міні-лекції. Тренувальний блок включав підібрані вправи, за допомогою яких розвивалися певні якості вчителів. Таким чином, кожне заняття складалося з двох основних частин: теоретичної та практичної. Теоретична частина заняття проходила в межах інформаційного блоку. Практична частина заняття включала заходи, що презентували блок самопізнання і тренувальний блок програми. При визначенні тем занять, міні-лекцій, підборі методик для самопізнання, тренувального інструментарію ми очікували, що в комплексі їх реалізація дасть позитивний результат, що виявлятиметься у розвитку складових соціальної справедливості особистості педагогів і цієї якості в цілому. Окрім того, ми зважали на те, що у процесі проведення вказаних заходів і застосування означених вище засобів будуть задіяні психологічні механізми розвитку соціальної справедливості у педагогічній взаємодії ціннісна рефлексія, соціальна ідентифікація, ціннісна саморегуляція. Описані елементи програми оптимізації розвитку соціальної справедливості особистості педагогів ми відобразили в таблиці 1.

Таблиця 1.

Структура програми оптимізації розвитку соціальної справедливості особистості педагогів

№ заняття	Тема, мета заняття	Зміст заняття	
		Теоретична частина (інформаційний блок)	Практична частина (блоки самопізнання, тренувальний)
<i>Ціннісна система особистості педагога</i>			
1.	Сприяти розумінню педагогами особистісних цінностей як інтеріоризованих, особистісно значущих соціальних цінностей	Міні-лекція «Особистісні цінності в ціннісній системі вчителя»	Експрес-діагностика соц. цінностей; психогімнастичні вправи; бесіда
<i>Соціальна справедливість у структурі моральної сфери педагога</i>			
2.	Сприяти розвитку розуміння у вчителів ролі та місця цінності соціальної справедливості у структурі його моральної сфери	Міні-лекція «Соціальна справедливість педагога як особистісна та професійна цінність»	Діагностика об'єктивності; самоаналіз моральних переконань; практичні завдання; бесіда
<i>Особистість учня у ціннісному вимірі</i>			
3.	Актуалізувати проблему ціннісного ставлення вчителя до особистості учня як об'єкта справедливих педагогічних дій	Міні-лекція «Учень – найвища цінність для вчителя»	Самодіагностика емпатійних тенденцій; тренінг. вправи; обговорення
<i>Самоцінність особистості педагога</i>			
4.	Сприяти формуванню у вчителів ціннісного ставлення до своєї особистості, впевненості в правильності власних моральних переконань і справедлив. вчинків	Міні-лекція «Психологія ставлення особистості вчителя до себе»	Діагностика самооцінки; психогімнастичні вправи; практ. завдання
<i>Мотивація справедливості в діяльності вчителя</i>			
5.	Визначити особливості мотивації справедливості педагога, цілі педагогічної діяльності, з якими вона співвідноситься, та вплив на характер педагогічних дій учителя	Міні-лекція «Мотиви справедливості у структурі педагогічної діяльності вчителя»	Самодіагностика установок у потребнісно-мотиваційній сфері; тренінг. вправи; проектування ситуацій
<i>Психологічні особливості соціально справедливої поведінки вчителя</i>			
6.	Визначити ознаки та прояви справедливої поведінки вчителя, її вплив на якість педагогічної взаємодії з учнями	Міні-лекція «Роль і місце справедливого вчинку в моральній поведінці вчителя»	Самодіагностика здатності до самокорекції; проектування та програвання ситуацій; обговорення
<i>Педагогічна взаємодія вчителя й учнів: психологічний аспект</i>			
7.	Сприяти розумінню вчителями педагогічної взаємодії як різновиду соціальної взаємодії, коли за умови діалогічних стосунків встановлюється психологічна рівність між її партнерами	Міні-лекція з елементами бесіди «Феноменологія педагогічних взаємодій учителя й учнів»	Самодіагностика стилю взаємодії; тренінгові вправи; програвання ситуацій; обговорення
8.	<i>Психологічні основи досягнення ціннісно-сислової рівності вчителів і учнів</i>		

	Сприяти усвідомленню вчителями особливостей ціннісно-сислової рівності між учасниками педагогічної взаємодії, ціннісно-сислові позиції яких стають наближеними одна до одної	Міні-лекція «Ціннісно-сислова рівність учасників педагогічної взаємодії»	Дослідження характерологічних тенденцій; програвання ситуацій; тренінгова вправа
9.	<i>Умови досягнення соціальної справедливості у педагогічній взаємодії</i>		
	Визначити, за яких умов у педагогічній взаємодії вчителів і учнів встановлюється соціальна справедливість	Міні-лекція «Зовнішні та внутрішні чинники соціальної справедливості у пед. взаємодії»	Тренінгові вправи; програвання ситуацій; обговорення
10.	<i>Особистісний сенс соціальної справедливості у педагогічній взаємодії</i>		
	Сприяти тому, щоб цінність соціальної справедливості набула для педагогів особистісного сенсу	Міні-лекція «Психологічні особливості соціальної справедливості у пед. взаємодії»	Тренінгові вправи; програвання ситуацій; обговорення

Як видно з таблиці, композиційно програма представлена 10 заняттями, у межах яких проводяться міні-лекції за передбаченими темами (що входять до інформаційного блоку програми), ряд заходів, спрямованих на самопізнання педагогів (що презентує блок самопізнання) і проведення психогістичних чи тренінгових вправ (що проводиться у межах тренувального блоку). Системна реалізація програми має оптимізувати розвиток у педагогів якості соціальної справедливості, що покращує характер взаємодії з учнями, гармонізує цей процес.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Розроблена програма спрямована на розвиток особистісної цінності (якості) вчителів та на її складові із запуском у цьому процесі психологічних механізмів ціннісної рефлексії, соціальної ідентифікації, ціннісної саморегуляції. Вчитель, володіючи соціальною цінністю соціальною справедливістю як особистісною цінністю, буде прагнути до встановлення психологічної рівності між собою та учнями, реалізовуватиме цю мотивацію, що виявлятиметься у справедливому ставленні до кожного школяра. У подальшому варто презентувати змістове наповнення описаної програми та результати її застосування у розвивальній роботі з учителями.

Список використаних джерел

1. Булах І. С. Змістовний контекст поняття «особистісне зростання» в ракурсі феноменологічного та гуманістичного напрямків у психології / І. С. Булах // Психологія : зб. наук. пр. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2000. – Вип. 2 (9). – С. 176–185.
2. Василюк Ф. Е. Психологія переживання: аналіз преодолення критических ситуацій / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
3. Клочек Л. В. Вихідні наукові положення розвитку соціальної справедливості особистості педагога / Л. В. Клочек // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2017. – Вип. 3, т. 2. – С. 30–36.
4. Кон І. С. Постоянство и изменчивость личности / И. С. Кон // Психологический журнал. – 1987. – Т. 8, № 4. – С. 126–137.
5. Лушин П. В. Психологія личностного изменения. / П. В. Лушин. – Кировоград : Імекс ЛТД., 2002. – 360 с.
6. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – Київ : Изд-во ООО "КММ", 2006. – 240 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 720 с.

8. Семиченко В. А. Психология личности / В. А. Семиченко. – Київ : вид. Ешке О. М., 2001. – 427 с.
9. Ульяніч І. В. Розвиток рефлексивної компетентності вчителів-початківців / І. В. Ульяніч // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 10. – С. 11–19.
10. Чайкіна Н. О. Комплекс психологических методов исследования профессиональной адаптации молодого учителя / Н. О. Чайкіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 2. – С. 16–36.
11. Шевченко Н. Ф. Практикум з розвитку професійної кар'єри майбутнього фахівця / Н. Ф. Шевченко, М. В. Сурякова // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 6. – С. 49–62.

References

1. Bulakh I. S. Zmistovnyi kontekst poniattia "osobystisne zrostannia" v rakursi fenomenolohichnoho ta humanistychnoho napriamkiv u psykholohii / I. S. Bulakh // Psykholohiia : zb. nauk. pr. – Kiev : NPU im. M. P. Drahomanova, 2000. – Vyp. 2 (9). – S. 176–185.
2. Vasiljuk F. E. Psihologija perezhivaniia: analiz preodoleniia kriticheskikh situacij / F. E. Vasiljuk. – M. : Izd-vo MGU, 1984. – 200 s.
3. Klochek L. V. Vykhidni naukovi polozhennia rozvytku sotsialnoi spravedlyvosti osobystosti pedahoha / L. V. Klochek // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Psykhologichni nauky». – 2017. – Vyp. 3, t. 2. – S. 30–36.
4. Kon I. S. Postojanstvo i izmenchivost' lichnosti / I. S. Kon // Psihologicheskij zhurnal. – 1987. – T. 8, № 4. – S. 126–137.
5. Lushin P. V. Psihologija lichnostnogo izmeneniia / P. V. Lushin. – Kirovograd : Imeks LTD., 2002. – 360 s.
6. Maksymenko S. D. Henezys sushchestvovaniia lychnosti / S. D. Maksymenko. – Kyiv : Yzd-vo OOO "KMM", 2006. – 240 s.
7. Rubynshtein S. L. Osnovi obshchei psykholohyy / S. L. Rubynshtein. – SPb. : Pyter, 2000. – 720 s.
8. Semichenko V. A. Psihologija lichnosti / V. A. Semichenko. – Kiev : vid. Eshke O. M., 2001. – 427 s.
10. Chajkina N. O. Kompleks psihologicheskikh metodov issledovaniia professional'noj adaptacii molodogo uchitelja / N. O. Chajkina // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2009. – № 2. – S. 16–36.
11. Shevchenko N. F. Praktykum z rozvytku profesiinoi kariery maibutnoho fakhivtsia / N. F. Shevchenko, M. V. Suriakova // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2010. – № 6. – S. 49–62.

L. Klochek. PSYCHOLOGICAL PROGRAM ON DEVELOPMENT OPTIMIZATION OF SOCIAL JUSTICE IN PEDAGOGICAL INTERACTION.

The article presents the main provisions of the program on development optimization of social justice in pedagogical interaction, the purpose of which is the actualization of the social justice value with a teacher and its development to the status of dominant value, which determines the vector of moral, socially just behavior of the teacher. The principles under which the developmental work with teachers should be carried out are formulated, general and specific tasks are defined. It is noted that the development of social justice of teachers' personality should be carried out using a number of measures, among which the most important ones are the intensification of the teachers' processes of reasoning and reflection of their own axiological systems; subject-practical and cognitive activity; pedagogical and interpersonal communication. The program structure and the subject matter of its informational, self-knowledge, training blocks are substantiated.

The means of the teacher's personality social justice development are considered, the application of which is aimed at achieving positive changes in its cognitive-informational, emotional-value-based and motivational-conative components with the launch in this process of

psychological mechanisms of value-based reflection, social identification, value-based self-regulation. The program implementation involves the teacher's development of the skills of dialogical communication with students, which contributes to the achievement of value-rational equality between both participants in the pedagogical process and establishment of social justice in their interaction.

Key words: *social justice, means of social justice development, psychological practicum, mini-lectures.*

УДК 316.612

Н. В. КОРЧАКОВА

СТИМУЛЮВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОДИ ДИТИНСТВА ТА ПІДЛІТКОВОСТІ

У статті висвітлюються питання теоретичних основ розвитку та стимулювання просоціальності особистості в дитинстві та підлітковості. Презентується авторська концепція структури та етапів розвитку просоціальності як інтрапсихічного утворення, обґрунтовуються критерії його розвитку на різних етапах онтогенезу. Відповідно до концепції окреслюються основні цілі, способи та прийоми стимулювання просоціальності в ранньому, дошкільному, молодшому шкільному віці та в період підлітковості.

Ключові слова: *просоціальність, структура просоціальності, критерії розвитку просоціальності, стимулювання просоціальності.*

Статья освещает вопросы теоретических основ развития и стимулирования просоциальности личности в детском и подростковом возрасте. Представлена авторская концепция структуры и этапов развития просоциальности как интрапсихического конструкта, обоснованы основные критерии его развития на разных этапах онтогенеза. В соответствии с концепцией описаны основные цели, способы и приёмы стимулирования просоциальности в раннем, дошкольном, младшем школьном и подростковом возрасте.

Ключевые слова: *просоциальность, структура просоциальности, критерии развития просоциальности, стимулирование просоциальности.*

Постановка проблеми. У загальній сукупності здатностей людини, що звеличують її та забезпечують духовний рівень самореалізації, особливе місце належить просоціальним схильностям особистості – здатності надавати підтримку й допомогу Іншому, дбати про його емоційне благополуччя. Як і всі інші моральні чесноти особистості, просоціальність проходить тривалий шлях онтогенетичного становлення та розвитку. Враховуючи унікальну значущість просоціальних схильностей особистості, суспільство в цілому, і кожна людина зокрема, глибоко зацікавлені в організації їх належного формування. Успішність цього процесу значною мірою залежить від урахування вікових закономірностей розвитку інтрапсихічних основ просоціальної поведінки при організації виховних і коригуючих впливів, що адресовані людині як суб'єкту соціалізації на кожному етапі онтогенезу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема просоціальних тенденцій особистості виокремилася у самостійну лінію психологічного аналізу у кінці ХХ століття. Поступово у психологічній науці сформувалося два відносно самостійні напрями аналізу: вивчення просоціальної поведінки та аналіз просоціальності як особистісної якості. У кожній із цих ліній почали інтенсивно обговорюватися питання стимулювання просоціальних схильностей. Визнаючи наявність природних схильностей людини до гуманістичної поведінки, психологи одноставні у необхідності організованих соціалізуючих впливів. Вроджені задатки до альтруїзму можуть розвинути лише за умови їх постійного стимулювання. Сучасні наукові дослідження підтверджують позитивний вплив багатокомпонентних програм соціального й емоційного навчання на поведінку дітей та